

Oikeudellinen elämä

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN toimintakertomuksessa on vuodesta 2013 lähtien esitetty lista kymmenestä keskeisestä suomalaisesta perus- ja ihmisoikeusongelmasta. Lista on pysynyt kymmenen vuotta lähes samanlaisena. Vuoden 2023 kertomuksessa luetellaan seuraavat ongelmat: 1) puutteet vanhusten oloissa ja kohtelussa, 2) puutteita lastensuojelun toteutumisessa, 3) vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen puutteet, 4) maahanmuuttoviraston pitkät käsittelyajat, 5) vankien ja tutkintavankien olojen ja kohtelun epäkohdat, 6) terveyspalveluiden saatavuuden ja lainsäädännön puutteet, 7) perusopetuksen opiskeluympäristössä ja päätöksenteossa puutteita, 8) oikeusprosessien pitkä kesto ja oikeuslaitoksen rakenteellisen riippumattomuuden puutteet, 9) ongelmat hyvän hallinnon ja julkisuuden toteutumisessa sekä 10) puutteet perus- ja ihmisoikeusloukkausten ennaltaehkäisyssä ja hyvittämisessä.

Lista esitettiin ensimmäisen kerran vuonna 2013 pidetyssä Suomen ensimmäisen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman evaluaatioon liittyvässä asiantuntijaseminaarissa. Perus- ja ihmisoikeuksien edistämisessä sekä vakavimpienkin ihmisoikeusloukkausten purkamisessa on edetty Suomessa vuosikymmenen ajan hitaasti, kun pääosin samat kymmenen ongelmaa ovat edelleen ajankohtaisia. Into perus- ja ihmisoikeustyöhön vaikuttaa muutenkin hiipuneen. Pääministerien *Rinne* ja *Marin* hallituksen kolmas perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma, jonka oli tarkoitus kehittää indikaattoritietoa perus- ja ihmisoikeustilanteen seurantaan ei hyvästä alusta huolimatta lopulta onnistunut indikaatto-

rikehikon kehittämisessä. Pääministeri *Petteri Orpon* hallituksen ohjelmaan sisältyvästä neljännen kansallisen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelusta ei ole vaalikauden puoliväliä lähestyttäessä kuultu vielä oikein mitään.

* * *

EDUSKUNNAN PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN toiminta on puhuttanut jo siitä lähtien, kun kokoomus poimi vaalien jälkeen valiokuntapuheenjohtajuuksia jaettaessa ensimmäisellä kierroksella valiokunnan puheenjohtajuuden. Tuolloin kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtaja *Kai Mykkänen* piti Helsingin Sanomien haastattelussa puheenjohtajan paikkaa puolueelle poliittisesti tärkeänä: ”Ei puheenjohtaja mitään määrää, mutta hän johdattelee keskustelua ja vaikuttaa myös siihen prosessiin, ettei siellä ruveta pelaamaan muutoseikoilla.”

Kun hallitus valmisteli poikkeuksellisen nopeasti vaalikauden ensimmäiselle syysistuntokaudelle lukuisia perusoikeusherkkiä lakiesityksiä, valiokunta joutui nopeasti käärimään hihat. Lukuisissa puheenvuoroissa perustuslakivaliokuntaa on arvosteltu politisoituneeksi jo ensimmäisestä syysistuntokaudesta alkaen, vaikka valiokunnan puheenjohtaja *Heikki Vestman* (kok.) kiistikin Helsingin Sanomien haastattelussa, että valiokunnan toiminnassa olisi tapahtunut muutosta: ”Tällaiseen yleiseen väitteeseen valiokunnan politisoitumisesta on aivan mahdoton ottaa kantaa. Kun minulla viime hallituskaudella oli mahdollisuus työkennellä valiokunnan jäsenenä ja lyhyen aikaa varapuheenjohtajana, en tunnista eroa suhteessa nykyiseen.”

Useat valtiosääntöasiantuntijat emeritusprofessori *Kaarlo Tuorin* johdolla arvostelivat kuitenkin valiokunnan syksyllä 2023 antamia lausuntoja muun muassa sosiaalisten oikeuksien vakiintuneiden tulkintadoktriinien yli kävelemisestä. Kriittiset äänenpainot valiokunnan toimintaa kohtaan yltyivät, kun valiokunta vastoin kuulemiensa valtiosääntöasiantuntijoiden kantaa luopui keväällä 2024 kotope räisten poikkeuslakien välttämisen periaatteen kunnioittamisesta ja hyväksyi irtaantumisen pakolaisoikeudellisen palautuskiellon kaltaisesta ehdottomasta ihmisoikeusvelvoitteesta. Kesällä emeritusprofessori Tuori jyrähtikin Helsingin Sanomien haastattelussa: ”Enemmistöhallitus voi saada myös Suomessa liikaa valtaa, jota ei voida valvoa politisoituneesta perustuslakivaliokunnasta.”

Tänä syksynä suomalaisen perustuslakikontrollin tilaa on puitu useissa seminaareissa. Verrattuna vuonna 2017 perustuslakivaliokunnan itse järjestämään seminaariin ”Perustuslakikontrolli ja perustuslakivaliokunnan työn kehittäminen” puheenvuorojen äänenpainot ovat muuttuneet erilaisiksi. Harva jakaa enää ajatusta kansainvälisesti erityislaatuisen perustuslakivaliokuntainstituution erinomaisuudesta. Toimikautensa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomarina vuodenvaihteessa lopettava *Pauliine Koskelo* katsoi esimerkiksi Suomen valtiosääntöoikeudellisen seuran seminaarissa syksyllä, ettei ainakaan poliittisesti ja yhteiskunnallisesti epävakaina aikoina perustuslakivaliokunnan voi odottaa kykenevän oikeudellisesti asianmukaisena pidettävään perustuslakikontrolliin. Tämä sai Helsingin Sanomien toimittajat Uutisraportti-podcastissa pohdiskelemaan, elämmekö perustuslakivaliokunnan lopun aikaa. Perustuslakivaliokunnan yhteiskunnallisesta asemasta kertookin paljon se, etteivät toimittajat

enää päivystä perustuslakivaliokunnan ovella odottamassa eduskunnan sisällä kuninkaantekijäksi hahmottamansa valiokunnan ovesta sisään ja ulos kulkevien lausuntoja. Sen sijaan he vaikuttavat ajattelevan, että perustuslakivaliokunnasta on tullut yksi eduskunnan valiokunta muiden samanlaisten valiokuntien joukossa: enemmistöparlamentarismissa hallitus saa enemmistöllään tehtyä siellä sellaisia poliittisia päätöksiä kuin haluavat.

* * *

LAKIMIESLIITTO KIPUILEE nimensä kanssa. Syksyllä päättyvän kolmivuotisen valtuuskuntakauden alussa liitto yritti muuttaa nimensä sukupuolineutraaliksi Juristiliitoksi. Vaadittu määräenemmistö jäi yhden äänen päähän, jolloin liiton virallinen nimi jäi muuttamatta. Lakimiesliiton valtuuskunta päätti kuitenkin yksinkertaisella enemmistöllä ottaa käyttöön brändinimen Juristiliitto. Tänä syksynä käynnissä olevissa valtuuskunnan vaaleissa nimiasia on jälleen esillä. Jää nähtäväksi, onko brändinimen kautta sukupuolineutraaliin termiin juristi totuttauduttu jo niin hyvin, että virallisen nimen muuttaminen on jo mahdollista uuden valtuuskunnan aloittamisen jälkeen.

* * *

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO erosi Lakimiesliitosta ja päätti muuttaa nimensä. Sen jälkeen kun oikeusministeriö vahvistaa nimenmuutosta koskevan valtuuskunnan päätöksen, asianajajalain tarkoittaman yleisen asianajajayhdistyksen nimi on Suomen Asianajajat – Finlands Advokater.

Pääsihteeri *Niko Jakobson* perusteli nimenmuutosta sillä, että Suomen Asianajajaliitto on poikkeuksellinen yhteisö, koska se on perus-

tettu asianajajista annetulla lailla. Toiminta ei perustu yhdistyslakiin eikä mihinkään muuhun yhteisölaainsäädäntöön. Asianajajaliitto toimii asianajajalain ja valtuuskunnan hyväksymien sääntöjen mukaan. Toiminta on samalla tavalla lakisääteistä kuin Finanssivalvonnan tai Valviran – sääntelyn ja valvonnan kohteena ovat asianajajat. Jakobssonin mukaan nimellä viestitään ulospäin, ja liitto-sana ohjaa ulkopuolisten ajatukset aivan toisenlaisiin yhteisöihin. Liitto-nimenosa ei ilmennä sitä, että asianajajien itsenäisyys ja riippumattomuus turvataan julkisoikeudellisella yhteisöllä, jonka toimintaan kuuluu asianajajien sääntely ja valvonta. Suomen Asianajajat – Finlands Advokater -nimellä viitataan lailla suojattuun asianajajammattinimikkeeseen ja poistetaan liitto-sana, joka on tyypillinen ammattiyhdistys- tai urheilutoiminnassa oleville aatteellisille yhdistyksille.

Päätöksellä terävöitettiin ammattikunnan roolia muiden oikeudenhoidon toimijoiden, kuten Tuomioistuinviraston, Syyttäjälaitoksen sekä esitutkinta- ja täytäntöönpanoviranomaisen, keskuudessa.

Enää pitäisi tietää käytetäänkö Suomen Asianajajien yhteydessä verbejä yksikkö- vai monikkomuodossa.

* * *

OIKEUSMINISTERIÖN kansliapäällikkö vaihtuu. Oikeusministeriö tiedotti jo keväällä nykyisen kansliapäällikön *Pekka Timosen* jäävän eläkkeelle vuoden 2025 alussa. Eläkkeelle kansliapäällikön tehtävästä jääminen tarkoitti Timosen kohdalla paluuta yliopistomaailmaan, sillä jo ennen kuin hänen seuraajansa oli nimetty, Itä-Suomen yliopisto ehti tiedottamaan Timosen aloittavan lainvalmistelun ja kauppa-oikeuden työelämäprofessorina yliopistossa. Siirto kuvaa hyvin sitä, kuinka yliopistoista on

tullut uuden yliopistolain aikana niin tehtävänimikkeiden kuin rekrytointiprosessiensa osalta aiempaa notkeampia toimijoita.

Uutena kansliapäällikkönä oikeusministeriössä aloittaa yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osaston osastopäällikkönä ja kansliapäällikön sijaisena työskennellyt *Antti Leinonen*.

* * *

OIKEUS-LEHDEN entinen päätoimittaja, korkeimman hallinto-oikeuden oikeusneuvos *Juha Lavapuro* on nimitetty Suomea edustavaksi tuomariksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen vuoden 2025 alusta alkavalle yhdeksän vuoden toimikaudelle. Valinta tapahtui Euroopan neuvoston parlamentaarisessa yleiskokouksessa Suomen toimittamalta kolme ehdokasta käsittäneeltä listalta suljetulla lippuäänestyksellä, jossa Lavapuro sai yli puolet annetuista äänistä. Muut ehdokkaat listalla olivat oikeustieteen tohtori *Pekka Aalto* ja oikeustieteen tohtori *Satu Heikkilä*.

* * *

OIKEUS-LEHDEN entinen päätoimittaja, akatemiaprofessori *Heikki Pihlajamäki* vastaanotti ruotsalaisen Gad Rausing -palkinnon ansiokkaasta humanistisesta tutkimuksesta. Heikki on Helsingin yliopiston vertailevan oikeushistorian professori ja hänet palkittiin informatiivisesta ja innovatiivisesta vertailevan oikeushistorian tutkimuksesta. Palkinnon luovutti Ruotsin kuningas Kuninkaallisen humanististen tieteiden akatemian juhlassa Tukholmassa 20. maaliskuuta.

Palkintoperusteluiden mukaan Pihlajamäki on vaikuttanut merkittävästi oikeushistorian kansainvälisellä kentällä empirisen ja teoreettisen terävyytensä sekä laajan kronologisen

ja globaalin näkökulmansa ansiosta. Hänen tutkimukselleen on ominaista syvä näkemys menneisyyden juridisista teknisistä piirteistä ja kyky paljastaa vertailevilla menetelmillä oikeudellisia periaatteita ja käytäntöjä sekä niiden oikeusfilosofisia perusteita.

Tutkimus kattaa laajoja aikaperspektiivejä keskiaikaisesta kanonisesta oikeudesta nykyään Ruotsissa ja Suomessa, Baltian maissa, Venäjällä ja Ranskassa sekä Latinalaisessa Amerikassa. Pihlajamäen työ on viitoittanut oikeushistorian tutkimukselle uusia suuntia ja johtanut tuloksiin, jotka ovat pysyvästi merkittäviä. Lokakuun alussa Heikki Pihlajamäki esitti palkintonsa johdosta juhlaesitelmän kuninkaallisen akatemian vuosikokouksessa. Esitelmän aiheena oli Kolonialismin och den europeiska rättnens första globalisering (1500–1800).

* * *

HYÖDYNTÄMISKIELTO voi tulla sovellettavaksi myös hallinnossa. Korkein hallinto-oikeus katsoi päätöksessään KHO 2024:105, ettei poliisilaitos työnantajaviranomaisena saanut käyttää virkamiehen irtisanomisperusteena sellaisia tietoja tämän yksityisesti esittämistä mielipiteistä, jotka oli saatu toiseen henkilöön kohdistetun pakkokeinon käytön yhteydessä. Tutkinnan kohteena on ollut äärioikeistolaista ideologiaa kannattavan ryhmän toiminta, jonka puitteissa on epäilty rikoksia.

Poliisilaitoksen mukaan rikoskomisarion viestit ja niiden sisältö ovat monin paikoin räikeässä ristiriidassa poliisin velvollisuuksien kanssa. Viestit ilmensivät püttaamatonta suhtautumista perusoikeuksiin ja ihmisoikeuksiin, joiden varjeleminen on yksi poliisin tärkeimpiä tehtäviä. Viestikeskusteluja oli käyty toistuvasti usean vuoden ajan ja viesteissä käytetty retoriikka oli poikkeuksellista.

Poliisilaitos katsoi A:n viestikeskusteluissa esittämien näkemysten perusteella, että A ei nauttinut tehtäviensä edellyttämää luottamusta ja irtisanoi A:n virkasuhteen. Korkein hallinto-oikeus totesi, että A ja viestinnän toisena osapuolena ollut henkilö eivät olleet saattaneet keskinäistä viestintäänsä ulkopuolisten tietoon. Viestit olivat lähtökohtaisesti kuuluneet A:n perustuslailla turvattuun luottamuksellisen viestin suojan piiriin. Edelleen korkein hallinto-oikeus totesi, että A:n osalta esituttakaan johtamattomien yksityisviestien käyttäminen irtisanomisen perusteena edellytti, että laissa on säädetty riittävän selvästi niistä tilanteista ja olosuhteista, joissa työnantajana oleva viranomainen voi hyödyntää nyt esillä olevalla tavalla hankittuja yksityisviestejä.

Kun laissa ei ollut erikseen säädetty mahdollisuudesta hyödyntää toisen henkilön epäillyn rikoksen esitutkinnassa pakkokeinolla saatuja tietoja virkamiehestä, työnantajalla ei ollut oikeutta puuttua poliisimiehen yksityisyyden piiriin kuuluvan luottamuksellisen viestin suojaan. Irtisanomispäätös kumottiin.

Asiassa ongelmana oli siis saatujen tietojen hyödyntäminen, ei se, että toinen poliisilaitos oli luovuttanut esitutkinnassa saamansa tiedot työnantajana toimineelle poliisilaitokselle.

* * *

VALTIONEUVOSTO ANTOI yhdenvertaisuustiedonannon ja perusti sitä toimeenpanemaan ”Me puhumme teoin” -nimisen kampanjan. Se kutsui kampanjaan mukaan kaikki yhteisöt, yritykset, järjestöt ja organisaatiot rakentamaan yhdenvertaista ja rasismista vapautta Suomea konkreettisin teoin. Kampanjan ympärillä on käyty vilkkaasti yhteiskunnallista keskustelua. Esimerkiksi Kansalaisareena päätti vetäytyä kampanjasta perustellen tätä sillä, että

valtionjohdon oma sitoutuminen kampanjaan on osoittautunut epävarmaksi.

Yhdenvertaisuuden edistämiseen puheen sijaan teoin siirtyminen on Suomessa vaikeaa, mikä näkyi esimerkiksi yhdenvertaisuusasioista vastaavan oikeusministeriön järjestäessä syksyllä Y-festivaaliksi nimettyä tapahtumaa, jossa käsiteltiin yhdenvertaisuutta eri näkökulmista. Kun ministeriön yhdenvertaisuusasioista vastaavat virkahenkilöt eivät onnistuneet järjestämään viittomakielen tulkkausta Y-festivaalin ohjelmaan, he päättivät tiedottaa hieman ennen tapahtumaa yrittäneensä parhaansa asiassa onnistumatta. Todennäköisesti he olivat kuitenkin vain unohtaneet hoitaa asian ajoissa. Kun yhdenvertaisuudesta vastaavan ministeriön yhdenvertaisuusasioita hoitavien virkahenkilöiden järjestämässä yhdenvertaisuuden edistämistä koskevassa tapahtumassa puhutaan tällaisin teoin, näytetään omalla toiminnalla esimerkkiä siitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa riittää hyvistä yhdenvertaisuusteoista puhuminen ilman tekoihin ryhtymistä.

Epäonnistumisen viittomakielen tulkkaamisen järjestämisessä Y-festivaalille tekee erityisen ikäväksi se, että samaan aikaan oikeusministeriössä valmistellaan kuurojen ja viittomakielisten valtiollisen totuus- ja sovintoprosessin käynnistämistä. Ilmeisesti edes valtiollisen prosessin, jossa sitoudutaan pyytämään vääryyksiä anteeksi ja lupaamaan, ettei enää ikinä toimittaisi samalla tavalla, valmistelu omassa ministeriössä ei saanut oikeusministeriötä kuitenkaan ottamaan viittomakielisten oikeuksien toteuttamista teoin riittävän vakavasti.

Viittomakielisten oikeuksien toteutumisessa esiintyy muutoinkin vakavia puutteita. Tulkkauspalveluiden järjestämisestä vastaava Kela kielsi keväällä viittomakielen tulkkeja tulkkaamasta asiakkaille tallenteiden (videot, podcastit ja vastaavat) sisältöä. Eräässä tapauksessa

kuurosokea henkilö osallistui tilaisuuteen, jossa laitettiin pyörimään videoleike. Kelalta yleisesti ohjeen olla tulkkaamatta tallenteita saaneet tulkit olivat välittömästi puhelimella yhteydessä Kelaan siitä, pitääkö heidän olla tulkkaamatta tuota videota. He saivat Kelasta asiasta vastaavan ihmisen kiinni ja varmistuksen sille, että heidän ei tule tulkata videoleikettä kuurosokealle asiakkaalle. Asiasta nousi yhteiskunnallista keskustelua, jossa epäiltiin tulkkien noudattavan yhdenvertaisuuslain vastaisesti Kelan antamaa käskyä syrjiä tulkkauspalveluasiakkaita. Viittomakielen tulkkien etujärjestö vei asian yhdenvertaisuusvaltuutetulle, jonka edustaja katsoi, että tapauksen kuurosokean ja muiden vastaavaa kohdanneiden ei pitäisi viedä kokemaansa syrjintää eteenpäin esimerkiksi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnassa ratkaistavaksi, koska heidän vaateensa ei menestyisi. Tapahtunut kertoo siitä, ettei pian käynnistyvästä kuurojen ja viittomakielisten valtiollisesta totuus- ja sovintoprosessista tule helppo, jos siinä aiotaan todella käydä läpi ryhmään niin menneisyydessä kuin nykyisyydessä kohdistuvat vääryydet.